

*Μπορούμε μαζί
Τον κόσμο να σπρώξουμε
Για ξεκίνημα.*

Χαϊκού: Τα Ποιήματα της φύσης

Μια καινοτομία για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα

Ελένη Χ. Καρυδά

Σχολική Σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης

Σήμερα περισσότερο από ποτέ θεσμοί όπως η εκπαίδευση, που ανέκαθεν θεωρούνται παραδοσιακοί ή συντηρητικοί δέχονται την επίδραση νέων ιδεολογικο-πολιτικών, οικονομικών και πολιτισμικών ρευμάτων (Hale, 1993). Ως εκ τούτου, οι εκπαιδευτικές αλλαγές και η συνεχής ανανέωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσα από την εισαγωγή *Σχολικών Καινοτομιών* αποτελεί μια από τις βασικότερες προτεραιότητες της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Από μια άλλη οπτική, σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία και υπό ορισμένες προϋποθέσεις ο δανεισμός λογοτεχνικών όρων και τεχντροπιών μπορεί να λειτουργήσει θετικά και να ενταχθεί αρμονικά στο πολιτισμικό υπόβαθρο ενός έθνους. Υπ' αυτήν την έννοια, η αναζήτηση, ο εντοπισμός και η εξοικείωση με επικοινωνιακά και ερμηνευτικά εργαλεία με στόχο τη νοηματοδότηση μιας έννοιας, μιας πραγματικότητας μέσω της γλώσσας αποτελεί σήμερα ζητούμενο της εκπαίδευσης. Η προοπτική αυτή παραπέμπει στην αναγκαιότητα αξιοποίησης ποικίλων διδακτικών μεθόδων, πρακτικών και στρατηγικών στην καθημερινή εκπαιδευτική πράξη, είτε στο πλαίσιο ενός *Σχεδίου Διδασκαλίας*, είτε στο πλαίσιο ενός *Σχεδίου Εργασίας*.

Το Χαϊκού έχει τις ρίζες του στην ιαπωνική φιλολογία, όμως το γεγονός αυτό δεν το εμπόδισε να εξαπλωθεί σε όλο τον κόσμο και να γίνει πολύ δημοφιλές λογοτεχνικό είδος. Σε ορισμένες μάλιστα χώρες, όπως στη Μ. Βρετανία, το Χαϊκού αξιοποιείται εδώ και αρκετά χρόνια στην εκπαιδευτική διαδικασία, ανταποκρινόμενο στις σύγχρονες κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες. Συγκεκριμένα, η διδασκαλία των ποιημάτων Χαϊκού, εκτός των άλλων, ικανοποιεί και τις απαιτήσεις για τη διαθεματική-διεπιστημονική προσέγγιση της γνώσης (Καρυδά, 2006). Επίσης, τα ποιήματα Χαϊκού θα μπορούσαν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να προσδώσουν μια

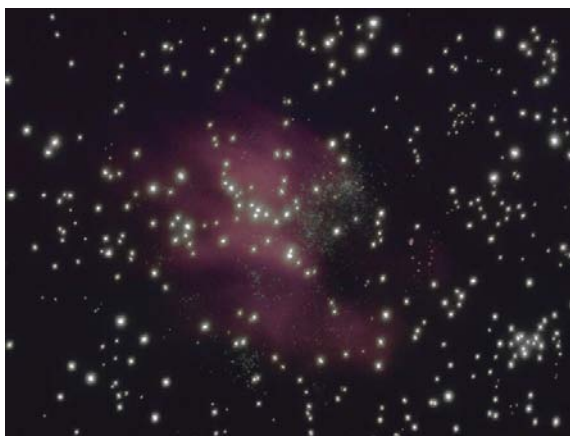
ιδιαίτερα ευρηματική διάσταση στη διδασκαλία, δίνοντας ταυτόχρονα έμφαση στους συναισθηματικούς στόχους, οι οποίοι συχνά παραμελούνται στα σχολεία.

Στη χώρα μας τα ποιήματα Χαϊκού μπορεί να αποτελέσουν ένα σημαντικό διδακτικό υλικό, αξιοποιήσιμο είτε στο πλαίσιο υλοποίησης των Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, είτε στο πλαίσιο των μαθημάτων του σχολείου. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα αξιοποίησης των Χαϊκού μέσα από το σχολικό εγχειρίδιο της Γλώσσας στην Γ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου. Ειδικότερα, ο ιδεολογικο-θεματολογικός χαρακτήρας των ποιημάτων Χαϊκού προσιδιάζει κυρίως στο περιεχόμενο του μαθήματος της Μελέτης του Περιβάλλοντος, χωρίς όμως να αποκλείεται η αξιοποίησή τους σε άλλα γνωστικά αντικείμενα, όπως είναι η γλώσσα, η κοινωνική και πολιτική αγωγή, τα θρησκευτικά, κ.ά.

Θεός δυνατός

Το στερέωμα πλάθει

Αρχή του κόσμου

Στο Χαϊκού το ιδιόμορφο δέσιμο μορφής και περιεχομένου, δηλαδή το *αισθητικό και ιδεολογικό μοτίβο*, καθιστά το συγκεκριμένο είδος διδακτικά αξιοποιήσιμο και παιδαγωγικά κατάλληλο και προσιτό για παιδιά σχολικής ηλικίας, άνω των οκτώ ετών. Θα λέγαμε ότι, η ίδια η φύση του Χαϊκού αναδεικνύει την τεχνοτροπία του ολιγόστιχου, του επιγραμματικού και του λυρικού. Συνάμα, στο συνολικό αισθητικό αποτέλεσμα σημαντικό ρόλο παίζει η δημοτική γλώσσα, η τήρηση της «δωρικής» λιτότητας στη δομή των Χαϊκού και τα ιδιαίτερα υφολογικά χαρακτηριστικά τους (Λειβαδάς, 1995, 2000, 2002). Ειδικότερα, η δομή του Χαϊκού με συλλαβές 5-7-5, καθώς και ο «φυσιολατρικός» χαρακτήρας του είναι अपαραβάτος κανόνας, μιας και τα Χαϊκού δεν εμπεριέχουν στοιχεία τεχνοκρατικών αντιλήψεων και δεν αποπνέουν διδακτισμό.

**Λίμνη π' αστράφτει
Κύκνος λευκός χορεύει
Όργιο της φύσης**

Βέβαια, το πρόβλημα που ανακύπτει σε σχέση με την καθημερινή εκπαιδευτική πραγματικότητα και ειδικότερα τη διδακτική αξιοποίηση των ποιημάτων Χαϊκού έχει να κάνει με την επιλογή των κατάλληλων ποιημάτων Χαϊκού, μιας και δε φαίνεται να υπάρχει πληθώρα ελληνικών ποιημάτων Χαϊκού. Ωστόσο, το πρόβλημα αυτό δεν αναιρεί σε καμία περίπτωση, ούτε υποβαθμίζει την αξία και σπουδαιότητα των Χαϊκού, καθώς το συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος είναι καταξιωμένο σε πολλές χώρες και στη χώρα μας, εδώ και αρκετές δεκαετίες.

Εν τούτοις, η κατάλληλη επιλογή ποιημάτων Χαϊκού για τη διδασκαλία μιας συγκεκριμένης θεματικής ενότητας έχει καθοριστική σημασία για την προσέλκυση του ενδιαφέροντος των μαθητών, για την πολύπλευρη θέαση ενός φυσικού φαινομένου ή περιβαλλοντικού προβλήματος, αλλά κυρίως για τον προβληματισμό και την ευαισθητοποίηση σε ζητήματα οικολογικής φύσης.

**Αρμύρας ζωή
Μα ψάρια δε βλέπω
Τι να' χει συμβεί;

Κοχύλια νεκρά
Παφλασμός των κυμάτων
Η ώρα μηδέν**

Μια άλλη καινοτόμα προσέγγιση έχει να κάνει με τη διδασκαλία των ποιημάτων Χαϊκού μέσα από *Εναλλακτικά Σχέδια Διδασκαλίας*, τα οποία βασίζονται, είτε στην αξιοποίηση των ιχνογραφημάτων των μαθητών, είτε στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, αυτά τα εναλλακτικά σχέδια διδασκαλίας έχουν προσανατολισμό στο να στεγάσουν ετερόκλητα στοιχεία μέσα από μια ολιστική προσέγγιση και ενοποίηση του περιεχομένου διαφόρων γνωστικών αντικειμένων. Έτσι, η διδασκαλία των ποιημάτων Χαϊκού μπορεί να γίνει παράλληλα με την προβολή σχετικών εικόνων μέσω βιντεοπροβολέα στους μαθητές ή με τη δημιουργία σχετικών ιχνογραφημάτων από τους μαθητές.

Η ελπίδα ζει

Λάβα που αιμορραγεί

Σ' άνυδρους κάμπους

Η πιο τολμηρή και καινοτόμα ιδέα είναι αυτής της δημιουργίας ποιημάτων Χαϊκού από τους ίδιους τους μαθητές, διαδικασία που παραπέμπει στον τρόπο κατανόησης, προβληματισμού και ευαισθητοποίησης των μαθητών, κυρίως σε θέματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Γενικότερα, θα λέγαμε ότι, το γράψιμο ποιημάτων Χαϊκού από τους μαθητές δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα τρελό και αυθόρμητο «παιχνίδι λέξεων και εικόνων», ένα ταξίδι στο όνειρο και τη φαντασία, που παρέχει τέρψη, απόλαυση και βίωση της χαράς της δημιουργίας. Παράλληλα, αυξάνει την αναγνωστική και γλωσσοπλαστική εμπειρία του μαθητή, προκαλεί πνευματική εγρήγορση και γύμναση του μυαλού και τελικά τον οδηγεί στον προβληματισμό, στη συνειδητοποίηση και την ευαισθητοποίηση σε ζητήματα που αφορούν τη φύση.

Χαρακτηριστικά είναι τα Χαϊκού μαθητών της Ε' τάξης, που ακολουθούν:

Η Γιαν κι ο Μπαντού

Νερό μάταια ζητούν

Θλίψης σημάδι

Τρελή εποχή

Οδηγείς στη σπατάλη

Νερού στέρεμα

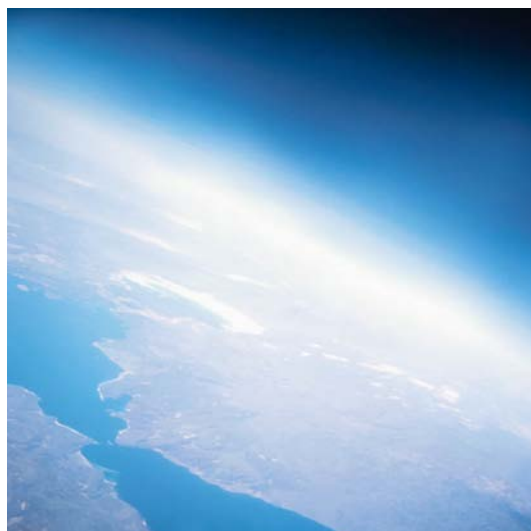
Οι Έλληνες εκπαιδευτικοί μπορούν να βρουν και να επιλέξουν Χαϊκού με ιδιαίτερη αισθητική και παιδαγωγική αξία από την ελληνική κυρίως βιβλιογραφία (Καρυδά, 2006, Θεοφανοπούλου, 1986, Γκούμας, 2002).

Εξάλλου, τα ποιήματα Χαϊκού είναι συχνά δημοφιλή και αγαπητά και στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, ώστε είναι πιθανό να παρακινηθούν και να γράψουν και οι ίδιοι Χαϊκού, να κάνουν ποιητικές συλλογές και να τις χρησιμοποιούν κατά περίπτωση στη διδακτική πράξη (Higginson & Harter, 1985).

Γαλάζιο πέπλο

Τους γλάρους σου τύλιξε

Στα πλάτια της γης

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι για την επιλογή των κατάλληλων Χαϊκού οι εκπαιδευτικοί πρέπει να έχουν υπόψη τα εξής: Τα Χαϊκού που ενδείκνυνται για τη διδασκαλία και θεωρούνται κατάλληλα διαθέτουν το *γνωστικό στοιχείο*, έχουν *αισθητική αρτιότητα*, *εμπεριέχουν την αναζήτηση της οικολογικής σκέψης*, χαρακτηρίζονται από την *αποκωδικοποίηση σύγχρονων οικολογικών εικόνων στο «εσωτερικό» του ποιήματος* και διακρίνονται για τον *κοινωνικοπαιδαγωγικό τους χαρακτήρα*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανθολογία Ελληνικού Χαϊκού*. (1999). Επιμέλεια: Τουμανίδης, Χρ. Εισαγωγή: Θ. Δ. Φραγκόπουλος. Αθήνα: Δελφοί.
- Γκούμας, Η. (2002). *Χαϊκού*. Επιμέλεια έκδοσης: Γκούμας, Η., μτφρ : Καφτεράνης, Χρ. Αθήνα: «Μάτι».
- Θεοφανοπούλου, Ρ. (1986). *Εκατό τριάντα δύο (132) Γιαπωνέζικα Χαϊκού*. Αθήνα: Πρόσπερος.
- Ιωαννίδου-Σταύρου, Ρ. (2003). *Εποχές με Χαϊκού*. Αθήνα: Πρεσβεία της Ιαπωνίας.
- Καρυδά, Ε. (2006). *Τα Χαϊκού στο σχολείο*. Αθήνα: Χρ. Δαρδάνος.
- Κατσίκη – Γκίβαλου, Α. (1996). *Το θαυμαστό ταξίδι*. Αθήνα: Πατάκη.
- Λειβαδάς, Γ. (2002). *Ανθολογία Ιαπωνικής Ποίησης*. Αθήνα: Ροές.
- Λειβαδάς, Γ. (2000). *Σαντόκα-Τανέντα-Χαϊκού*. Αθήνα: Άκρον.
- Λειβαδάς, Γ. (1995). *Χαϊκού*. Αθήνα: Εκδόσεις της Λίμνης.
- Μπρούνιας, Γ. (2004). *91 Ιαπωνικά Ποιήματα Συν 1*. Αθήνα: Το Ροδακίό.
- Παγκόσμια Ανθολογία Χαϊκού*, (2002). *Τα φύλλα στο δέντρο ζανά*. Γενική επιμέλεια: Ζωή Σαβίνα. Αθήνα: Πρεσβεία της Ιαπωνίας.
- Ποιητές του Χαϊκού*, (2002). Επιμέλεια έκδοσης: Προβατίδης, Κ. μτφρ: Καφτεράνης, Χρ. Αθήνα: Μάτι.
- Παπαπαύλου, Β. (1995). *Σε μορφή Χαϊκού*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.
- Σεφέρης, Γ. (2004). *Ποιήματα*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Φράγκου, Χ. (2004). *Ψυχοπαιδαγωγική*. Αθήνα: Gutenberg.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΑΠΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

- Bloom, B. S. & Krathwohl D.R (1986). *Ταξινομία διδακτικών στόχων, Τόμοι Α΄ Γνωστικός Τομέας*, μτφρ:Αλ. Λαμπράκη- Παγανού. Αθήνα:Κώδικας.

- Classic Haiku : A Master's Selection. (1992). USA: Tuttle Publishing.
- Classic Haiku: An anthology of Poems by Basho and his followers. (2002). New York: Dover Publications Inc.
- Des Jardins, J. (2001). *Environmental ethics*. Canada : Nelson Thomson Learning.
- Escarpit, D. (1995). *Η παιδική και νεανική λογοτεχνία στην Ευρώπη*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Hale, M. (1993). *Ecology in Education*. Cambridge University Press.
- Hunt, P. (2001). *Κριτική Θεωρία και Παιδική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Πατάκη.
- Higginson, W., & Harter, P. (1985). *The Haiku Handbook: How to Write, Share and Teach Haiku*. Athens: Embassy of Japan.
- Palmer, J. (1998). *Environmental Education in the 21st century*. London:Routledge.
- Yasuda K. (2002). *The Japanese Haiku: Its Essential Nature and History*. USA: Tuttle Publishing.